
AZ MTA REGIONÁLIS TUDOMÁNYOS BIZOTTSÁG HÍREI

„AZ ALFÖLD A XXI. SZÁZAD KÜSZÖBÉN” Összegző gondolatok a II. Alföld Kongresszusról

A Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja Alföldi Tudományos Intézete második alkalommal rendezte meg 1998 novemberében az Alföld Kongresszust. A több mint kétszázötven résztvevő célja a térség helyzetének értékelése, sajátosságainak és problémáinak feltárása mellett elsősorban olyan jövőkép megfogalmazása volt, amely az Alföld természeti, gazdasági, társadalmi erőforrásaira építkezik, és megfelel a jövő század kihívásainak. A térség jövőjét latolgató előadások és szakmai viták, melyek legfontosabb csomópontjai a gazdaság, azon belül hangsúlyosan az agrárszektor fejlődési lehetőségei, az alföldi társadalom megújuló-képessége, a kutatás-fejlesztés és a felsőoktatás struktúrája, a regionalizáció és a városverseny aspektusai voltak, a társadalom- és természettudományok művelőinek széles körét vonzották az egész országból. A résztvevők másik csoportját azok alkották, akik maguk is a térség fejlődésének – és fejlesztésének – részesei: alföldi kutatók, pedagógusok, önkormányzati, kistérségi és kamarai tisztségviselők, vállalkozók, a művelődési intézmények és dekoncentrált állami szervek képviselői. A kutatók és az eredményeket a gyakorlatban alkalmazó szereplők közötti párbeszédre adtak lehetőséget a panelviták, amelyek a vitaindító előadásokhoz kapcsolódva valamennyi résztvevő számára teret adtak a hozzászólásokra, kérdésekre.

A *plenáris ülés* bevezető előadásaiban, melyek az Alföld fejlődési lehetőségeit globális, európai összefüggésekben, illetve az országos és európai uniós területfejlesztési politikával kapcsolatban elemezték, fölvetődtek azok a problémakörök, amelyek a későbbi panelviták főbb irányait részben meghatározták.

Enyedi György akadémikus előadásában az Alföld gazdasági fejlődésének, felzárkózásának esélyeit vizsgálta a globalizálódó világ gazdaságában, kiemelve a kevéssé tőke-, ám jelentős munkaerő-igényű, ún. alacsony technológiájú ágazatokra alapozott növekedési pálya lehetőségét, nem kizárva magasabb technológiai szintet képviselő ágazatok jelenlétét sem. A rugalmas kis- és középvállalkozói hálózatra épülő és fejlett termelői szolgáltatási háttérrel igénylő, export-orientált tevékenységek terjedését a kormányzat gazdaságpolitikája (adókedvezmények, hitelek), a területfejlesztési politika (információáramlás, koordináció) és a helyi/regionális szereplők (vállalkozások, intézmények) együttesen segíthetik.

Tóth József (egyetemi tanár, rektor, JPTE) előadásában az Alföld Kárpát-medencében elfoglalt centrális helyzetét elemezte, melynek „természetes” központja Budapest, alcentrumai – egyben potenciális innovációs és közlekedési csomópontok

– az alföldi városok. Az államhatárok a történeti-táji egységet alkotó régiókat szét-tördelték, ezért – mint az előadó hangsúlyozta – az alföldi települések, régiók érdeke az eurorégiós együttműködések bővítése, fejlesztése, hiszen ezeken belül újra felépíthetik hagyományos, „természetes” kapcsolatrendszeiket, melyek a határ mindkét oldalán segíthetik a gazdasági felzárkózást.

Szendrőné Font Erzsébet (FVM) és *Szegvári Péter* (FVM) bevezető előadásaikban az Alföld magyar területfejlesztési politikában elfoglalt helyére, a térség fejlődési sajátosságaira tértek ki. A hangsúlyt a humán erőforrások fejlesztésére, továbbá az agrárgazdaság és a környezetgazdálkodás közötti összhang megteremtésére helyezték. A területfejlesztés szintjeinek problematikáját, az azzal kapcsolatos kormányzati állásfoglalást az egységes Alföld-régióhoz kapcsolódva vetette föl *Szegvári Péter*: eszerint a két alföldi régió, illetve a statisztikai kistérségek is a forrásbevonás eszközei lesznek a jövőben, az Alföld-régió kialakítását sem szakmai érvek (gazdasági, társadalmi sokszínűség), sem gyakorlati szempontok (EU-kompatibilitás) nem támasztják alá.

Csatári Bálint (igazgató, MTA RKK ATI) az Alföld-kutatás irányait (fenntartható vidékfejlesztés; az agrárszektor átalakulása, változó szerepe) és néhány fontos eredményét összegezve a térség sokszínűségére, belső fejlettségi különbségeire hívta fel a figyelmet. Az Alföld dinamikus térségeiként a forgalmi folyosókkal összekötött városokat, illetve a keleti megyékben csak szigetként megjelenő nagyobb városi centrumokat jelölte meg. A kisvárosi hálózat gyengeségére utal, hogy többségük nem képes a környező települések fejlődését ösztönözni. A gazdasági növekedést felmutató kistérségekben viszont a dinamikus városi központ mellett több esetben a külterületen és a községekben is az agrárszektor megújulása tapasztalható.

A plenáris ülés előadásai – bár az Alföld sajátosságait hangsúlyozták és a térség egészének helyzetét, valamint fejlődési lehetőségeit elemezték – arra ösztönözték a szemlélőt, hogy mérlegre téve a térség egészére jellemző sajátosságokat és a belső különbségeket, a korábbinál differenciáltabb Alföld-képet alakítson ki. A dilemmát nem oldották fel a *panelviták* sem, amelyek néhány, az Alföld egészét érintő, sajátos problémát is tárgyaltak (agrárszektor, környezetvédelem, társadalmi szerveződések, városhálózat sajátosságai, a vidékfejlesztés néhány aspektusa), ugyanakkor a belső területi differenciálódás számos példáját tárták a hallgatóság elé.

Az Alföld *gazdaságának* fejlődési lehetőségeivel kapcsolatban az infrastrukturális ágazatok fejlesztésének szükségessége (és sorrendje), illetve azok térségfejlesztő hatása állt a *panelvita* középpontjában. A vita résztvevőinek többsége kulcsfontosságúnak ítélte az infrastruktúra, elsősorban a közúti közlekedés fővonalainak fejlesztését az Alföldön. A térség gazdaságának másik vitatott eleme az agrárszektor, annak jövője volt. Bár a szektor országos átlagnál jóval nagyobb súlya statisztikailag is kimutatható, annak gazdasági növekedésben, felzárkózásban betöltött szerepéről megoszlottak a vélemények: többen hangsúlyozták az élelmiszer-feldolgozó ipari fejlesztések szükségességét (mint a mezőgazdasági válság kezelésének eszkö-

zét), mások viszont óvtak a szektor dinamizáló szerepének túlhangsúlyozásától. Az agrárszféra jövőjével, a tennivalókkal kapcsolatban nem alakult ki egységes álláspont, de sokan hangsúlyozták a sokszínű gazdasági szerkezet kialakításának, illetve az országos – és globális – rendekhez való igazodásának szükségességét.

A környezetgazdálkodás lehetőségeit taglaló vitában a természeti környezet, mint erőforrás, és mint megvéendő érték is jelen volt. A globális trendek (elsősorban a klímaváltozás) Alföldre gyakorolt hatása mellett az optimális környezethasználat, illetve a hosszú távon fenntartható mezőgazdasági termelés állt a vita középpontjában. A környezeti ártalmak kiküszöbölését, csökkentését egyrészt a védett területek, másrészt a talajvédelem szempontjából tartották a résztvevők különösen fontosnak. A vízgazdálkodás, azon belül különösen az árvizek kérdése ugyancsak lényeges vitapont volt – részben aktualitása miatt –, elméleti (globális felmelegedés) és gyakorlati szempontból (erdőtelepítés, mederkostrás szükségessége) is. A vita résztvevői egyetértettek abban, hogy a környezet – illetve annak védelme – meghatározó fontosságú a régió népességének életminősége szempontjából.

Az alföldi társadalom megújulási esélyeit, lehetőségeit megvitató szakemberek elsősorban az értelmiség által a gazdasági fejlődésben és polgárosodásban vállalt és vállalható szerepre, és a térségben élő fiatalok identitására, értékrendjére koncentráltak. Az előadók szerint az értelmiség differenciálódásában fontos szerepet játszott a szakmai végzettség a kilencvenes években: a szakértelmiség jelentős része a vállalkozói szférába – elsősorban a szolgáltató szektorba – áramlott, ahol az üzleti siker legfontosabb eleme a szellemi tőke. Ők, illetve a nagyobb városokban tevékenykedő szellemi szabadfoglalkozásúak lehetnek az Alföld gazdasági és társadalmi megújulásának mozgatói. A diplomások nagyobb részének tevékenysége azonban továbbra is a közszolgáltatói szférához kötődik, ők élnek és dolgoznak nagyobb számban az Alföld kisebb településein is. A polgárosodás folyamatában mindhárom csoportnak fontos szerep jut a helyi civil szerveződések (a nagyobb városokban a helyi média) révén.

Az Alföld társadalma megújulásának fontos kérdése a *diplomások képzése*, illetve „megtartása” a régió határain belül. Az itt található intézmények szembesültek azokkal a problémákkal, amelyek a kilencvenes években az egész magyar felsőoktatásra jellemzőek voltak: a felsőoktatás tömegessé válásával, s az ennek nyomán jelentkező kapacitás-gondokkal. A felsőoktatási integráció az Alföldön is lassan, akadozva történik, s vitatott, hogy szakmai, vagy területi alapon kellene-e építkezniük az intézményeknek. A két nagy egyetemi centrum (a területi alapon szerveződő integrációk „természetes” központjai) mellett működő kisebb intézmények érdekei sok esetben eltérőek, lassítják a folyamatot. Az Alföld sajátos gondjai között említették a résztvevők egyrészt a felsőoktatási beruházások kedvezőtlen területi eloszlását (Budapest túlsúlyát), továbbá a felsőfokú oktatás strukturális hiányosságait, elsősorban a közgazdaságtani és műszaki képzésben.

Az Alföld versenyképességének javításában meghatározó szerep jut a felsőoktatási és a kutató intézményeknek a szakemberképzésben és *kutatás-fejlesztésben* játszott

szerepük révén. A vita résztvevői szerint a térségben működő szervezeteknek tevékenységükkel az Alföld sajátos problémáinak kezelését, erőforrásainak feltárását és kiaknázását kell segíteniük. Ahhoz, hogy ezt a küldetést teljesíthessék, első lépésként a szakmai műhelyek közötti kapcsolatokat, az együttműködés kereteit kell megteremteni, és közösen meghatározni a fő kutatási irányokat. A koordináció mellett a nyitottság is fontos szempont kell, hogy legyen: az intézmények tevékenységét a gazdasági szereplők, az önkormányzatok, a regionális igazgatás döntéshozóinak véleményét figyelembe véve kell alakítani. Ugyanakkor új szerepeket is fel kell vállalni, szolgáltató jellegű tevékenységet is ellátó kutató-fejlesztő szervezetekre lesz szükség a jövőben. Az összefogott, fontos alföldi problémákra összpontosító kutatási programok megvalósítása ellen hat azonban számos tényező a vita résztvevői szerint: az Alföld-probléma átpolitizálódása, a régió érdekeinek képviselőtét felvállaló személy(ek) hiánya, a forráshiány, ami részben a rövid távú politikai gondolkodás következménye, a regionális együttműködésre ösztönző támogatási programok csekély száma, továbbá a gazdasági-politikai érdekek divergenciája, amely regionális és településszinten is megjelenik. A résztvevők a nehézségek ellenére is szükségesnek tartják az együttműködést, első lépésként a közös információbázis létrehozását.

A területi fejlődés különbségei és a fejlesztés szintjei két panelvitában (vidékfejlesztés; a regionális fejlesztés területi egységei) is a középpontban álltak. A regionalizáció alapproblémáiként fogalmazták meg a résztvevők a közigazgatás és a területfejlesztés térszerveződési szempontjainak különbségeit, az ebből adódó konfliktusokat; a térségi identitás hiányát, illetve a regionális (NUTS II) és a kistérségi szint gyengeségét, lassú formálódását. Ennek ellenére e két szint területfejlesztésben játszott szerepét fontosnak tartották a vitázók (információs bázisok kialakítása, infrastruktúra-fejlesztések, forrás-bevonás), kiemelve a nyitottság fontosságát és a régió (kistérség-) központok térszervező szerepét, ami biztosíthatja a területi egységek rendszerének rugalmasságát. A regionális politika területi egységeinek problémája a vidékfejlesztéssel kapcsolatban is felmerült: a beavatkozás célterületeiként a vidéki – kisvárosi centrummal rendelkező – kistérségeket jelölték meg a hozzászólók, feladatként pedig a kijelölt területek hosszú távú koncepcióján és közmegegyezésen alapuló, programszerű fejlesztését.

A területi fejlődés meghatározó elemei, az alföldi városok kitorési lehetőségeit, a városok versenyében játszott szerepét önálló panelben vitatták meg a résztvevők. Az előadók felhívták a figyelmet egyrészt e településeknek az elmúlt évtizedekben lezajlott gazdasági, társadalmi és térbeli átalakulására, melynek során az agrártevékenységek súlya erősen csökkent, másrészt azokra a sajátosságokra, hagyományokra, amelyek még mindig az alföldi városok sajátjai (méreteik, szellemi bázisuk, társadalmi szerveződéseik), s melyeket kiaknázhatnak a városversenyben. A vitázók legfontosabb problémaként az egyoldalú gazdasági struktúrát (elsősorban a kisvárosok gondja), a települési funkciókat nem tükröző normatív állami támogatást és a térség általános leértékelődését fogalmazták meg. Kitorési lehetőséget jelenthet

azonban a városhálózaton belüli és a határmenti együttműködések rendszerének erősítése, a kapu-városok lehetőségeinek kiaknázása, amely a szolgáltató szektor mellett más ágazatok fejlődését is serkentheti.

A második Alföld Kongresszus kétségtelenül sok tanulsággal szolgált a résztvevők számára szakmai szempontból és a térség jövőjét illetően is. *Összegzésként* ezért csak arra vállalkozhatunk, hogy az előadások, viták két fontos, közös elemét kiemeljük. Az egyik a globális folyamatok, az Európai Unióhoz történő csatlakozás, illetve a nemzeti gazdaság- és területfejlesztési politikák szerepének hangsúlyozása, amely arra utalt, hogy a térségben élők sorsát növekvő mértékben határozták/határozzák meg e *külső tényezők* az ország (és Kelet-Közép-Európa) többi térségéhez hasonlóan. A másik, többször fölvetett fontos kérdés, hogy a közös kulturális, természeti, településhálózati sajátosságokkal jellemezhető Alföldön milyen, és mekkora a gazdasági, társadalmi folyamatok *differenciáló* hatása, s a „közös” problémák tárgyalhatók, illetve kezelhetők-e az Alföld szintjén napjainkban. A kétnapos rendezvényen azonban számos „alföldi” problémát, sajátosságot tárt fel és vitatott meg a több száz résztvevő, tehát bőven maradt tennivaló a III. Alföld Kongresszus számára is.

Nagy Erika